

DE STELTKLUUT

Tijdschrift van Natuurbeschermingsvereniging De Steltkluut

Zomer 2025

In deze editie:

- Bosuitbreiding in het Gat van Pinte
- Natuurgevolgen bosbrand Clinge
- Verhalen uit de schuilhut
- Boekentip: Basisgids Hommels

De Steltkluut

Uitgave van Natuurbeschermingsvereniging 'De Steltkluut' verschijnt 4x per jaar. Overname is toegestaan, mits bronvermelding. Auteurs zijn verantwoordelijk voor de inhoud van hun artikelen.

Redactie:

Carola André, Lucien Calle, Marleen Peeters, Ingrid Smit
redactie@steltkluut.nl

Voorpagina:

Gat van Pinte
Foto: foto Bert van Broekhoven

Opmaak & Productie:

De Ideeënfabriek van Pieters

Contributie 2025

De contributie bedraagt €25,00. Betalingen op rekeningnummer
IBAN: NL81 RABO 0136605540
Bic: RABONL2U
t.n.v. Natuurbeschermingsvereniging De Steltkluut

Adresgegevens:

Postbus 319, 4530 AH Terneuzen
www.steltkluut.nl
info@steltkluut.nl

Website: webmaster@steltkluut.nl

Voor meer nieuws volg ons op Facebook
Steltkluut App (aanmelden via info@steltkluut.nl)

Planologiewerkgroep:
planologiewerkgroep@steltkluut.nl

Vogelwerkgroep:
vogelwerkgroep@steltkluut.nl

Werkgroep Landschapsbeheer:
landschapsbeheer@steltkluut.nl

Plantenwerkgroep:
plantenwerkgroep@steltkluut.nl

Insectenwerkgroep:
insectenwerkgroep@steltkluut.nl

Jeugdgroep:
jeugdgroep@steltkluut.nl

Bestuur:

Pieter Posthuma, *interim voorzitter*, voorzitter@steltkluut.nl
Maya Schellekens, *secretaris*, secretaris@steltkluut.nl
Ria van Minnen, *penningmeester*, penningmeester@steltkluut.nl

Algemeen bestuurslid:

Marian Sponselee, Pieter Posthuma

Jaargang 55, nummer 2
ISSN 1875-1385

Inhoud

Steltkluut

3 Van de redactie

4 Bosuitbreiding in het Gat van Pinte *Ingrid Smit*

9 Bezwaarprocedure bosaanplant Koewacht *Luud Persijn*

10 Natuurgevolgen bosbrand Clinge *Lucien Calle*

13 De verdwaalgast *Peter Maas*

14 Verhalen uit de schuilhut *Franklin Tombeur*

16 Waardevolle WesterscheldeDijken *Peter Maas*

16 Bijzondere waarnemingen: Roodkopklauwier *Bert van Broekhoven*

17 Agenda

17 Wetenschappelijke namen *Marleen Peeters*

19 Boekentip: Basisgids Hommels *Marleen Peeters*

20 Insectenweetjes *Marleen Peeters en Ingrid Smit*

21 Korte berichten *Bestuur*

22 Grote ratelaar *Pieter Posthuma*

't Stekkertje

24 NatuurToon: Snoep of poep *Toon Hagenaar*

25 ToonsPuzzel: Poep en kakquiz *Toon Hagenaar*

26 Toon'aard: Poep

De achterflap

Beelden uit de Karnemelkpolder te Koewacht *Luud Persijn*

Uiterste inleverdatum voor de kopij:
Lentenummer 1 februari
Zomernummer 1 mei
Herfstnummer 1 augustus
Winternummer 1 november

Lid worden?

www.steltkluut.nl/vereniging/lid-worden

Van de redactie

Het gaat slecht met de biodiversiteit in Nederland. Dat is de conclusie van het omvangrijke 'Statusrapport Nederlandse Biodiversiteit' van onderzoeksinstituut Naturalis. Dit is het eerste rapport dat alle beschikbare data van Nederlandse plant- en diersoorten combineert. De resultaten zijn verontrustend, aldus het instituut in mei 2025. 'Nederland heeft weinig natuur, de waterkwaliteit is slecht en veel plant- en diersoorten zijn bedreigd. Bovendien houdt het kabinet zich niet aan de gestelde doelen om de situatie te verbeteren'. Intussen krijgen milieuorganisaties die naar de rechtbank stappen van de rechter gelijk: de regering moet op korte termijn de stikstofoverlast aanpakken. Die leek zich daar weinig van aan te trekken. Door de val van het kabinet wordt een serieuze aanpak sowieso weer flink wat maanden uitgesteld.

Intussen weten veel partijen elkaar op lokaal vlak wel te vinden en wordt er prima samengewerkt. Jammer is dan wel dat de 'Gebiedsprocessen' (overheden, ondernemers, maatschappelijke organisaties en burgers gaan daarin met elkaar op zoek naar een aanpak om de opgaven voor natuur, stikstof, water en klimaat in samenhang op te pakken), inclusief het geld dat daarvoor gereserveerd was, zijn weggestreept.

Binnen de Steltkluut gonst het van de activiteiten, zo blijkt ook dit nummer weer. Ingrid Smit duikt in de voorgenomen bosaanplant van het Gat van Pinte. Is dit voor de natuur wel zo gunstig als wordt gesteld? Ze worstelt zich door alle rapporten en voert interviews met betrokkenen. Het blijkt ingewikkeld en na wikken en wegen trekt ze de conclusie dat ze er geen voorstander van is. Luud Persijn beschrijft de gang van zaken bij de bezwaarprocedure tegen bosaanplant in de Karnemelkpolder bij Koewacht. Lucien Calle, Alex Wieland en Pepijn Calle beschrijven de gevolgen voor de natuur van de brand in het Clingse bos. Een uitgebreid onderzoek wordt opgestart. Dat krijgt vast een vervolg. Franklin Tombeur haalt oude herinneringen op aan de schuilhut bij Canisvliet. Een duik terug in de tijd toen bijna alles nog heel anders was. Peter Maas is op zijn zwerftochten door ons landje op een onverwachte plek terecht gekomen, het Isabellakanaal bij Philippine. Pieter Posthuma verdiept zich in de Grote ratelaar en geeft ook tips voor het maaibeheer. Onze jeugdige Mart beleeft nieuwe avonturen met zijn opa Toon. Deze keer leert hij alles over poep. Daarnaast weer veel informatie over diverse planten en dieren uit onze streek zoals de Grashommel en zelfs de zeldzame Roodkopklauwier. Intussen zijn diverse tellers en vertellers ook actief, zo leert ons een blik in de agenda. De Steltkluut is echt een club van aanpakkers...

Het Gat van Pinte (Foto Bert van Broekhoven)

Het Gat van Pinte

Bosuitbreiding in het Gat van Pinte

Ingrid Smit (tekst), Bert van Broekhoven (foto's, tenzij anders vermeld)

In 2020 presenteerde de rijksoverheid de Nationale Bossenstrategie. Het is de bedoeling dat alle provincies hun bosareaal met tien procent uitbreiden vóór 2030. Doel van dit plan is o.a. de opslag van CO2 en de biodiversiteit te vergroten. In natuurgebied het Gat van Pinte wordt ook bos geplant. Door betrokken partijen als de Provincie, terreinbeheerders en gemeenten is besloten dat 50% van de bossen in bestaande natuurgebieden komt te staan. Waarom is daarvoor gekozen en wat betekent dit voor de huidige flora en fauna in het vogelrijke Gat van Pinte?

Op een mistige voorjaarsochtend loop ik het Gat van Pinte op vanaf de Groeneweg. Het pad loopt langs een haag waar ieder jaar struikbroeders als Braamsluiper, Groenling en Heggenmus hun nesten bouwen. Links ligt een veld waar meidoorns soms zo dicht op elkaar staan dat de achterliggende akkers niet meer zichtbaar zijn. Na de hagen opent zich een bijzonder landschap. Achter zes enorme populieren met grillige takken is in de verte het grotendeels beboste Eiland van de Meijer te zien. In het open veld daarvoor glinsteren her en der poelen. Afgelopen winter vlogen hier voor mijn voeten nog plotseling twee Bokjes op. De geelbruin gestreepte lijfjes van deze kleine, schuwe snippen zijn een goede camouflage tussen het gele gras. Bijna was ik op ze gestapt. Inmiddels zullen

deze wintergasten vermoedelijk naar hun broedgebieden in het noorden zijn vertrokken. Nu druppelen de zomergasten binnen. Uit het riet klinkt het gezang van Rietzangers en het rinkelende getsjirp van de Sprinkhaanzanger. Op een struik in het riet rust een vrouwtje Bruine Kiekendief. Een soortgenoot roept in de verte.

Ooit waren het Gat van Pinte en het Eiland van de Meijer boerenland. In het kader van het Natuurbeleidsplan die als doel had ecologische systemen te herstellen, kreeg het gebied in de negentiger jaren de bestemming natuur. Boeren kregen elders land toegewezen en waren daar tevreden mee. Goede landbouwgrond was het Gat van Pinte toch niet. Besloten werd het grootste deel van het Eiland van de Meijer te

bebossen. Het Gat van Pinte kreeg als bestemming Kruiden- en faunairijk grasland. Voor deze combinatie van biotopen werd gekozen, omdat daardoor de biodiversiteit van het gebied zich optimaal zou kunnen ontwikkelen.

Vijfentwintig jaar later is nu besloten dat ook in het Gat van Pinte bos komt. Het laaggelegen grasland waar de Bokjes opvlogen zal behouden blijven, maar in december 2025 wil Staatsbosbeheer starten met de aanplant van bos verdeeld over twee percelen in de drogere delen van het natuurgebied. Het ene perceel ligt langs de Groeneweg, het andere aan de Otheense Kreek en de Kleine Dulper. De al aanwezige bomen zullen behouden blijven.

Na de herinrichting zal er van de 40 hectare grasland nog 18 hectare overblijven.

De nieuwe bosaanplant vloeit voort uit de Nationale Bossenstrategie die in 2020 werd gelanceerd. Het rijk en de provincies spraken hierin de ambitie uit om vóór 2030 het bestaande bosareaal met 10% te vergroten. Voor Zeeland betekent de Bossenstrategie dat 410 hectaren met bomen beplant moeten worden. Het is de bedoeling dat

Staatsbosbeheer daarvan 150 hectare voor zijn rekening neemt, al is het de vraag of dat gaat lukken.

Zeeuwse Bosvisie

De druk op grond is in Nederland groot en het is dan ook een behoorlijke opgave voor de provincies om voldoende hectares te vinden. In 2020 verscheen de Zeeuwse Bosvisie, een publicatie in opdracht van de Provincie, waarin wordt uitgelegd welke gebieden mogelijk geschikt zijn voor de aanplant van nieuw bos. Besloten is om vijftig procent van de aanplant in bestaande natuurgebieden te realiseren. Tegelijkertijd staat in deze visie dat de aanleg van bos niet ten koste mag gaan van bestaande natuurwaarden. Dat uitgangspunt roept de vraag op of zoiets wel mogelijk is in een gebied waar al natuur is. Staatsbosbeheer stelt van wel en onderbouwt dat in het rapport 'Bosuitbreiding Staatsbosbeheer 2022-2023'. Daarin staat dat in bepaalde Kruiden- en faunairijke graslanden die voor natuur bestemd zijn, de haalbaar geachte natuurkwaliteit beperkt is. Door de na-effecten van bijvoorbeeld voormalig landbouwkundig

Grasmus

Hazen tussen de meidoorns

Man Bruine Kiekendief met nestmateriaal (Foto Carola Andre)

Jonge roodborsttapuit

gebruik zijn de mogelijkheden voor het ontstaan van een rijke biotoop voor vele decennia beperkt.

Niet iedereen is het met deze redenering eens. Toen 'Het ontwerp planwijziging 2022 van Het Natuurbeheerplan Zeeland 2016' waar de bebossing van het Gat van Pinte onderdeel van uitmaakte bij de provincie ter inzage lag, diende de Planologiewerkgroep van de Steltkluut een zienswijze in. Daarin schreef de werkgroep dat juist door de combinatie van bos, open velden en rietkragen er in het Gat van Pinte een bijzondere mix van verschillende biotopen is ontstaan. Elk daarvan is groot genoeg om de daaraan gebonden unieke soorten een leefgebied te geven. Daarnaast heeft bijvoorbeeld de Ransuil baat bij de combinatie van de verschillende biotopen. Deze uil broedt bijna jaarlijks in het bos op het Eiland van de Meijer. Jagen op muizen doet hij o.a. in de open velden van het Gat van Pinte.

De bezwaren van de Planologiewerkgroep werden niet gedeeld door de Provincie. Die antwoordde dat er in het Gat van Pinte voldoende hectares over zouden blijven voor een biodivers grasland. Het bos werd immers alleen aangelegd op de hogere en drogere delen. De Provincie gaf daarna de percelen definitief de bestemming bos. De Gemeente Terneuzen moest de bebossing vervolgens nog toetsen aan bestaande wet- en regelgeving en ging niet meteen akkoord. Staatsbosbeheer kreeg de opdracht eerst aan te tonen dat de bestaande flora en fauna geen schade zouden ondervinden van de werkzaamheden. In een QuickScan concludeerde een door Staatsbosbeheer ingehuurd ecologisch bureau dat er geen negatieve invloed te verwachten was. Zo zou een groeiplaats van de beschermde Heemst tijdens de werkzaamheden zorgvuldig worden beschermd. Andere Rode Lijst-soorten zoals Gewone agrimonie, Rode ogentroost, Kamgras, Klavervreter, Paardenbloemstreepzaad en Zilte watterranokel zouden evenmin bedreigd worden in hun voortbestaan. Er bleven voldoende groeiplaatsen over voor deze kruiden en bovendien groeiden sommige soorten uitsluitend op plaatsen die grasland zouden blijven. Plantenskundigen kijken verschillend aan tegen deze constatering. Zo zijn er floristen die deze bevindingen beamen en stellen dat de meeste van deze planten ook elders in Zeeuws-Vlaanderen nog in voldoende mate aanwezig zijn. Anderen redeneren dat deze soorten niet voor niets tot Rode Lijst-soorten zijn verklaard. De laatste vijf decennia zijn er steeds meer groeiplaatsen van deze flora verdwenen. Zo nam Kamgras met 50% af, Paardenbloemstreepzaad met 30% en Gewone agrimonie met 35%.

Succesvol broedgebied

De afgelopen 25 jaar vonden veel planten die bij een Kruiden- en faunarijk grasland horen een geschikt biotoop in het Gat van Pinte. Vogelliefhebbers hoopten dat weidevogels die op het huidige boerenland nauwelijks meer broeden, dat hier wel zouden gaan doen. Die hoop bleek vals. Bert van Broekhoven inventariseert sinds 2011 met andere Steltkluutleden ieder voorjaar de broedterritoria en bezoekt daarvoor jaarlijks acht keer het gebied. Uit zijn BMP-rapporten blijkt dat de Grutto in 2011 en 2014 één nest had in het gebied. Daarna bleef deze iconische steltloper weg. Ook de verwachte akkervogels als Graspieper en Gele kwikstaart broedden hier

slechts sporadisch. De Gele kwikstaart verdween na 2018 als broedvogel, de Graspieper in het daaropvolgende jaar. Van Broekhoeven adviseerde om die reden in zijn BMP-rapport '10 jaar Gat van Pinte 2010-2019' om de meidoornboompjes die her en der waren opgekomen te verwijderen. In een kaler landschap zouden deze akkervogels mogelijk weer als broedvogel terugkeren.

Hoewel akker- en weidevogels niet of nauwelijks gingen broeden in het Gat van Pinte, blijkt het wel een geschikt broedgebied voor een groot aantal andere soorten. In 2011 werden er 223 territoria vastgesteld van 48 soorten. In 2024 waren de aantallen opgelopen tot 61 soorten met 273 territoria. Dat er weinig wandelaars met honden komen vanwege het loslopende vee, heeft mogelijk bijgedragen aan dit succes. Daarnaast valt op dat juist vogels die van een open landschap met wat struikgewas houden het hier goed doen. Kneuen en Groenlingen broeden hier niet in grote getalen, maar het aantal nesten neemt geleidelijk aan toe. Landelijk gebeurt het tegenovergestelde. Van Broekhoven noemde om die reden in zijn BMP-rapport nog een andere optie. Er zou ook voor gekozen kunnen worden delen van het Gat van Pinte te laten verruigen. Struweelbroeders zoals de Grasmus, Fitis en Kneu zouden daarvan profiteren.

Spontane bosontwikkeling.

Ook een verruigd gebied zal op de lange duur veranderen in bos, maar het open karakter van het Gat van Pinte zou veel langer behouden blijven. Van velden met stekelige flora zoals Meidoorn en Koebraam is bekend dat ze heel langzaam verbossen. Stikstofdepositie versterkt dat trage proces. Op het perceel langs de Groeneweg zijn tussen de Meidoornboschages grote delen waar Duinriet overheerst. Deze grassoort doet het goed op stikstofrijke bodems, maar zaailingen van veel bomen en struiken redden het niet of nauwelijks tussen dit hoge, dichte gras.

Spontane bosontwikkeling heeft een aantal belangrijke voordelen. Boscoloog Arnolds stelt in 'Een Alternatieve Bosstrategie voor 2030 en later' dat bos dat zo ontstaat optimaal is aangepast aan de milieuomstandigheden ter plaatse. Bovendien krijgt dit bos zo een natuurlijke structuur met de kronen van bomen op verschillende hoogtes. De bomen en struiken verschijnen namelijk op verschillende tijden.

Het nieuwe bos

In het Gat van Pinte plant Staatsbosbeheer inheemse bomen en struiken die het goed doen op klei- en zavelgronden. Om een natuurlijk bos te creëren wordt er een kern met Zomereik, Haagbeuk, Gewone esdoorn en Zwarte populier geplant. Daaromheen komt een strook struweel met o.a. Sleedoorn, Kardinaalsmuts, Vogelkers en Egelantier. De zoom zal bestaan uit een ruigte waar het gras wat minder vaak wordt gemaaid. Hoe de biodiversiteit zich gaat ontwikkelen in dit toekomstige bos, is moeilijk te voorspellen. Voor een bos is geduld nodig. In het begin zijn er alleen wat staakjes te zien. Na 10 jaar staat er een jong bos met dicht opeenstaande stammetjes, die nog weinig betekenis hebben voor de biodiversiteit en de CO₂-opslag. Pas na veertig tot zeventig jaar ontstaat er een evenwichtig ecosysteem met de bijbehorende bodemorganismen die het bos nodig heeft om gezond te

blijven. Dat stadium heeft ook het dertigjarige bos op het Eiland van de Meijer nog niet bereikt. De ontwikkeling van dit bos kampt bovendien met tegenslagen. Een deel van de Fladderiepen die er werden geplant, is bezweken aan iepziekte. Wie er rondloopt ziet dat de stikstofdepositie er zijn tol eist: bramen onttrekken grote delen van de rietkraag langs de Bronbeek aan het oog.

Dynamisch moeras

Naast de vogels die van een afwisselend open landschap houden, doen ook de rietbewoners het goed in het Gat van Pinte. Blauwborst, Rietgors en Kleine karekiet broeden hier in stabiele aantallen. In de toekomst krijgt dit dynamische moeras meer ruimte. Een wandelpad langs het riet wordt afgesloten, zodat het riet zich daar verder kan uitbreiden. Opvallend is het succes van een roofvogelsoort die in het riet broedt: de Bruine kiekendief. Het is een schaarse broedvogel. In 2000 broedden er ruim honderd Bruine kiekendieven in Nederland. Dat aantal was in 2020 gezakt naar vijftien. In het riet langs de Otheense Kreek en de Kleine Dulper doen ze het opvallend goed. In '21 brachten vier ouderparen twaalf jongen groot. Een jaar later verlieten vijftien jongen de nesten van vijf broedparen. Vogeldeskundigen zijn er niet gerust op dat dit broedsucces zich op de lange duur zal voortzetten, wanneer er langs de kreek bomen worden geplant. Eik en Populier bieden in de toekomst jagers als Kraaien en Buizerds een prima uitzicht op de nestlocaties in het riet, die zij vervolgens kunnen plunderen. Buizerds zijn ook nog

eens in staat de prooien van Kiekendief ouders af te pakken. Prooien die voor hun kuikens waren bedoeld. Boeren in de omgeving van de Agrarische Natuurvereniging Groene Oogst zijn om dezelfde reden tegen de bosaanplant. Met ingezaaide bloeiende akkerranden willen zij boerenlandvogels betere overlevingskansen bieden. Meer roofvogels in de nabijheid is daarom niet wenselijk.

Zoogdieren

In publicaties over natuurbeleid wordt het woord biodiversiteit overvloedig gebruikt. Die moet vergroot, verrijkt of hersteld worden. Dat is geen gemakkelijk opgave en vraagt bovendien geduld. Voordat de effecten van maatregelen duidelijk worden, kunnen er enkele tot tientallen jaren verstreken zijn. Het wordt nog moeilijker dit doel te bereiken in een tijd dat de natuur zwaar onder druk staat. Klimaatverandering, milieuvervuiling en andere factoren verzwakken nu al zo sterk de natuur dat de biodiversiteit achteruit holt. Op het boerenplatteland is de kaalslag groot. Niet alleen voorheen algemene vogelsoorten als de Veldleeuwerik zijn op de Rode Lijst beland. Ook zoogdieren ondergaan dat lot. De Haas staat sinds 2020 op de Rode lijst. De Hermelijn dreigt uit Zeeuws-Vlaanderen te verdwijnen.

Voor genoemde zoogdieren is het Gat van Pinte een soort van veilige haven, waar zij ongestoord kunnen leven en zich voortplanten. Wanneer Staatsbosbeheer in december van dit jaar hoopt te starten met de aanplant van het nieuwe bos

Kneu

wordt er rekening met ze gehouden. Volgens het ingehuurde ecologisch bureau moet de aanplant zorgvuldig gebeuren. In hun QuickScan staat een aantal voorwaarden vermeld die de zoogdieren moeten beschermen. Zo kan op plaatselijk hoger gelegen delen van het terrein, waar veel kleine zoogdieren hun holen hebben, niet worden geplant. Wezels en Hermelijnen zouden daar het dodelijke slachtoffer van kunnen worden. Op plekken waar machinaal geplant wordt, moet het gras eerst worden gemaaid. Zo wordt voorkomen dat zoogdieren zich in het gras kunnen verstoppen en vervolgens door plantmachines worden vermorzeld.

Op korte termijn worden deze zoogdieren zo hopelijk succesvol beschermd, maar hun toekomst op langere termijn is onzeker. Wanneer de graslanden verdwijnen, kunnen zij nog steeds ook buiten het Gat van Pinte op zoek naar voedsel, maar de plek waar zij veilig hun jongen kunnen baren en groot brengen zal in de toekomst behoorlijk krimpen.

De bebossing van het Gat van Pinte heeft onder natuurliefhebbers voor- en tegenstanders. Zelf kwam ik tijdens de voorbereiding van dit artikel en mijn wandelingen door het gebied tot de conclusie dat ik daar geen voorstander van ben. Door overheidsbeleid en de druk op grond is dit besluit genomen. De keuze viel op het gebied, omdat het volgens bepaalde criteria niet als succesvol Kruiden- en faunarijk grasland bestempeld kon worden. Maar wordt daarbij niet veronachtzaamd dat hier in de afgelopen 25 jaar een biotoop is ontstaan, waar flora- en faunasoorten die elders onder steeds grotere druk staan goed gedijen? Kortom: is de biodiversiteit hier nu echt mee gediend? Het zou m.i. een betere optie zijn om de natuur op de geplande bospercelen haar eigen gang te laten gaan. Heel geleidelijk aan zou er dan op delen ook bos ontstaan. Zo'n bos is volgens boscoloog Arnolds optimaal aangepast aan de milieuomstandigheden ter plaatse. Van een jong aangeplant bos is dat door klimaatverandering en de hoge stikstofdepositie nog zeer de vraag. Helaas houdt de huidige regelgeving deze optie tegen. Tot op heden mag een verwilderd gebied uitsluitend op papier als bos meetellen, wanneer 60% van het terrein door de kruinen van bomen en struiken wordt bedekt. Zo ver is het nog niet in het Gat van Pinte.

Hondskruid, een zeldzame orchidee

Bronnen

- * Arnolds E., 2021. Een toekomst voor bossen en bomen; Een alternatieve Bossenstrategie voor 2030 en later.
- * BoschSlabbers landschapsarchitecten, 2021. Zeeuwse bosvisie; In samenwerking met De deelnemers van het Zeeuws Bosoverleg Bosgroep Zuid-Nederland Ro&Ad architecten Rombouts Agroecologie.
- * Broekhoven B., van 2019. Rapport BMP Gat van Pinte 10 jaar BMP 2010-2019 + alle jaarlijkse rapporten vanaf 2012 t/m 2024.
- * Buijs Eco Consult B.V., 2023. Quickscan Wet natuurbescherming Bosaanplant Gat van Pinte.
- * Calle L., 2023. Bomen planten of spontaan bos? Steltkluut Voorjaar 2023.
- * Delzenne A., 2018-2014. Rapport BMP Eiland van de Meijer + 2017 rapport BMP Eiland van de Meijer.
- * NBV De Steltkluut, 2022. Zienswijze op Ontwerp planwijziging 2022 van het Natuurbeheerplan Zeeland 2016.
- * Staatsbosbeheer & Buro Ruimte & Groen, 2022. Bosuitbreiding Staatsbosbeheer 2022-2023.
- * De websites van Sovon en de Vogelbescherming.

Wat is gerechtigheid?

Een bezwaarprocedure tegen bosaanplant te Koewacht

Luud Persijn (Tekst)

Wat is gerechtigheid vraag ik mij af na 3 jaar procederen tegen de aanleg van bos in een bestaand natuurgebied met Kruiden- en faunarijk grasland. Even een geheugenopfrisser. In het najaar van 2020 vraagt Staatsbosbeheer (SBB) bij de gemeente Terneuzen een omgevingsvergunning aan voor bosaanleg in een bestaand natuurterrein met Kruiden- en faunarijk grasland aan de Kloosterweg te Koewacht. Daar dit natuurterrein grenst aan ons natuurterrein (ook Kruiden- en faunarijk grasland) en binnen 100 m ligt van het Pereboomsgat met hoge natuurwaarden heb ik, evenals De Steltkluut, een zienswijze ingediend bij de gemeente (Persijn 2021). Daarin wezen we op de aanwezige en potentieel aanwezige natuurwaarden en het feit dat de plattelandsnatuur sterk onder druk staat. Dit in tegenstelling tot natuur die afhankelijk is van bos, waar dit in veel mindere mate speelt. Tevens rust op het perceel de bestemming 'Natuur'. Dit betekent dat werkzaamheden slechts zijn toegestaan wanneer natuur-, landschaps- en/of cultuurhistorische waarden niet worden aangetast. Op onze zienswijze werd niet ingegaan met als argument dat het adviesbureau 'Dorp, Stad en Land' (DS&L) een positief advies had gegeven. Dat advies was overigens geschreven door een landschapsdeskundige. De gemeente heeft derhalve de vergunning verleend.

In tegenstelling tot De Steltkluut heb ik bezwaar aangetekend tegen deze vergunning en tevens verzocht om een voorlopige voorziening. Wanneer een voorlopige voorziening wordt toegekend, worden de werken stilgelegd totdat het bezwaar is afgehandeld. De voorlopige voorziening werd echter afgewezen, omdat er volgens de voorzieningenrechter is aangetoond dat er geen sprake is van landschappelijke aantasting en de natuurwaarden ook niet worden aangetast. Ook het advies van de Commissie voor de bezwaarschriften was negatief. Deze commissie staat kritiekloos achter het advies van DS&L en het advies van een ecooloog van SBB en gaat voorbij aan een uitvoerig rapport van Particulier

Natuurbeheer Nederland B.V. uit Bennekom, waarin uitvoerig de natuurwaarden en de tegenstrijdigheden betreffende bosaanleg met de wet- en regelgeving worden beschreven. Ook geen woord over de kern van het bezwaar met betrekking tot de ernstige achteruitgang van de natuurwaarden van het platteland en bedreigingen voor de kreek. De gemeente Terneuzen heeft uiteindelijk naar aanleiding van deze adviezen mijn bezwaren ongegrond verklaard. In overleg met mijn adviseur in dezen, de heer Willem van Boschginga van Particulier Natuurbeheer Nederland B.V., heb ik beroep aangetekend bij de rechtbank Zeeland-West-Brabant. Dit beroep is gehouden op 15 mei 2024. Het beroep is echter ongegrond verklaard op grond van het zogenaamde 'relativiteitsvereiste'. Dat wil zeggen (in mijn eigen woorden) dat je je als particulier niet mag bemoeien met een algemeen belang. Inhoudelijke bezwaren zijn wel op de zitting ter sprake gekomen, maar in de verdere rechtsgang derhalve niet behandeld. De mogelijkheid van een hoger beroep heb ik nog wel overwogen, maar op advies van mijn rechtsbijstandverzekering, die geen kans van slagen zag in verband met het 'relativiteitsvereiste', heb ik daarvan afgezien.

De moraal van dit verhaal.

Teleurstellend hoe de rechtspraak in dit geval is omgegaan met bezwaren tegen de aantasting van natuur. Er is inhoudelijk nauwelijks ingegaan op de bezwaren.

Les uit dit verhaal:

Bij in de toekomst voorkomende gevallen kan De Steltkluut als belangenbehartiger van de natuur beter bezwaar aantekenen dan een particulier vanwege het 'relativiteitsvereiste'.

Bron:

Persijn L., 2021. Hier geen bos, Steltkluut 2021, zomernummer.

Situatie van vóór de bosaanplant.

Infobord bij de bosaanplant.

Op de achterpagina worden foto's van het gebied getoond.

Natuureffecten van de brand in het Clingse bos

Lucien Calle, Pepijn Calle en Alex Wieland (tekst), Lucien Calle (foto's)

Op zondagmiddag 23 maart 2025 was er een felle natuurbrand in het Clingse bos. Met de inzet van een flinke brandweermacht kon de brand tot een oppervlakte van 2,4 hectare beperkt worden. De beelden die dit opleverde, zowel tijdens als na de brand, waren heftig. Veel mensen reageerden geschokt, soms ook emotioneel. De zwartgeblakerde nog staande stammen zien er indrukwekkend uit. Wat zijn de gevolgen voor deze brand voor de natuur en wat kunnen natuurbeheerders hiervan leren?

Minder dan 1 % van de gehele oppervlakte natuur in het Clingse bos is afgebrand. Dat de brand uiteindelijk 'meeviel' is te danken aan het snel en kundig optreden van de brandweer. Mede dankzij eerdere brandweeroefeningen die hier waren gedaan, verliep de blusactie relatief vlot. Wat ook hielp was dat de infiltratiekanalen vol water stonden waardoor er veel bluswater voorhanden was. In de zomer staan deze kanalen gewoonlijk droog. De brand heeft net als het overgrote deel van de natuurbranden in de EU, waarschijnlijk een menselijke oorzaak, die ten tijde van dit schrijven nog niet bekend was. Verbrand zijn met name dode, dunne, dicht op elkaar staande Fijnsparren, die al enkele jaren terug door de extreem droge zomers waren gestorven. Aan de randen en her en der ook binnen de brandvlakte, staan ook Zomereiken (deels voormalige hakhoutstoven) en Ruwe berken. Deze loofbomen lijken de brand (deels) te hebben overleefd. Vaak zijn de stammen van deze loofbomen wel in meerdere of mindere mate verschroeid en zwart geblakerd. Naast de grote brandzone bestond een klein deel van het verbrande areaal uit kleinere open plekjes, naar schatting 10% van de oppervlakte. Deze hadden een korte heischrale vegetatie, voor een belangrijk deel bestaande uit mossen en in mindere mate korstmossen.

De brand werd door brandspecialisten geclassificeerd als oppervlakkig en niet heel heet. De laag verterende bladeren

op de bodem was snel verbrand, net als de dode uitgedroogde fijnere zijtakken van de staande naaldbomen. Door het blussen en de snelle verplaatsing van de brand, zijn de staande en liggende bomen slechts oppervlakkig verschroeid en was er onvoldoende hitte om de bodem tot grotere diepte op te warmen. Op het grootste deel van de brandvlakte is de bodem nu volledig bedekt met een laag zwarte as. De bomen zijn bedekt met een verschroeide laag die meestal tot slechts 1 cm dik is. De nog levende loofbomen zijn wel beschadigd en er lekt vocht uit. Op sommige plekken, vooral meer aan de randzone, zijn er ook delen waar de brand nog oppervlakkiger heeft gewoed. Daar is zelfs niet de hele vegetatie verbrand, maar slechts de bovenzijde ervan.

Nu de emoties wat zijn weggeëbd is het tijd om de balans op te maken. Naast de negatieve zaken zijn er ook positieve aspecten te benoemen, met name voor de natuur. In de eerste plaats is het goed om te realiseren dat brand een natuurlijk proces is. Het komt mondiaal in veel landgebonden ecosystemen voor en wordt meestal veroorzaakt door bliksem. Vanzelfsprekend zijn er altijd natuurlijke herstelprocessen. Brand wordt in veel landen zelfs als natuurbeheermaatregel toegepast, ook in België en Nederland.

De negatieve effecten lijken op deze brandplek nogal beperkt. In de ondergroei stonden geen bijzondere plantensoorten en de broedvogels hadden gelukkig nog geen nesten. Een

Eerste grassprietjes al na één week

Verschroeide toppen van Gewoon gaffeltandmos

deel van de loofbomen gaat het waarschijnlijk overleven. Doordat de hitte nauwelijks in de bodem is doorgedrongen is het meeste bodemleven ongeschonden. Daags na de brand kroop een ogenschijnlijk gezonde pad uit de grond en op verschillende plekken zagen we ook weer mieren uit de bodem komen. Binnen een week wurmden de eerste grassprietjes zich door de aslaag heen. Bovengronds waren de pollen verbrand, maar ondergronds niet. Wel is het zo dat een deel van de in de stammen opgeslagen koolstof nu versneld is vrijgekomen als CO₂. En er is heel wat fijnstof de lucht in geblazen.

Positieve aspecten

De situatie vóór de brand was voor de natuur evenmin gunstig. Even kort door de bocht: door aanhoudende stikstofdepositie was de bodem verzuurd. Daardoor zijn mineralen (zoals K, Ca en Mg) uitgespoeld en voor de vegetatie en nog aanwezige levende bomen onvoldoende aanwezig. Bij de vertering van de dode bomen komen ook wel mineralen beschikbaar, maar dat gaat niet snel genoeg om het tekort volledig aan te vullen. Het teveel aan nitraat versnelde de successie van open pioniervegetaties naar een meer gesloten ruige vegetatie en had als gevolg dat de kwetsbare planten het heel moeilijk hadden of niet meer aanwezig waren. Alle soorten die afhankelijk zijn van die open pioniervegetaties, zoals bijen, wespen, sprinkhanen, paddenstoelen ed. waren gedecimeerd. De brand heeft hier tenminste voor de korte termijn een goed effect, tenminste zo schatten we dat in. Onderzoek kan dat verder verduidelijken. Een deel van het overschot aan stikstof verdween door verbranding van organisch materiaal, terwijl het tekort aan mineralen in de bodem nu helemaal weg is door de aslaag die achterblijft. De pH van de bodem neemt door de mineralen in het as toe. Daarbij is het ook een reset: de vegetatie moet zich weer helemaal opnieuw gaan ontwikkelen. De komende jaren zal er weer een heel open pioniervegetatie zijn, waarbij bovengenoemde soorten weer volop leefruimte zullen hebben. Deze positieve ontwikkelingen zijn van tijdelijke aard. Bij doorgaande depositie van stikstof kan de ongunstige situatie weer snel terugkeren. Diverse onderzoeken in Nederland hebben aangetoond dat al enkele jaren na een brand de bodem opnieuw verzuurd kan zijn met een teveel aan stikstof en ook weer een verzuurde, soortenarme vegetatie. Bij Kootwijk bleek negen jaar na een bosbrand de hoeveelheid stikstof alweer hoger dan voor de brand (Kemmers et al. 2005). Als gevolg van atmosferische depositie kan de verrijking dermate groot zijn dat zelfs al binnen vijf jaar het verschralingseffect van branden teniet wordt gedaan (Bobbink et al. 2009). Landschappelijk kan een bosbrand aan een homogeen bos wel wat toevoegen. Brand leidt tot meer heterogeniteit. Het levert kale, open plekken op waar de bosvorming opnieuw kan starten. Dat is wellicht op de langere termijn het meest structurele voordeel.

Brandplekspecialisten

Naast de hierboven genoemde voordelen van meer algemene aard, zijn er ook veel echte brandspecialisten, soorten uit diverse soortgroepen die afhankelijk zijn van natuurbranden. Het zijn er te veel voor een compleet overzicht, maar hieronder ter illustratie enkele voorbeelden. De meest bekende groep zijn wellicht de brandplekpaddenstoelen. Er zijn in Nederland 48 soorten exclusief of hoofdzakelijk aan brandplekken gebonden. 46 soorten (96%!) uit deze groep

Verbrande sparren en verschroeide zomereiken

staan op de Rode Lijst als gevolg van het nagenoeg uitbannen van brand in onze natuurgebieden (Arnolds en Veerkamp 2008). Door de verspreiding van fijne sporen die door de lucht worden meegevoerd, kunnen ze van de ene brand naar de andere hopen. Brandplekpaddenstoelen spelen een belangrijke rol bij het weer geschikt maken van een brandplek voor plantengroei. De eerste soorten, zoals het Gewoon houtskoolbekertje (*Anthrocobia melanoma*), kunnen al na zes weken aanwezig zijn. De eerste twee jaar na de brand zijn de meeste soorten aanwezig, maar na vijf jaar zijn nagenoeg al deze paddenstoelen weer verdwenen.

En dan zijn er natuurlijk nog de brandspecialisten onder de insecten: vliegen, prachtkevers en boktorren die onder de schors van bijna dode bomen hun eieren afzetten. Sommige soorten ruiken een brand op wel 60 kilometer afstand! De rookvliegjes uit het genus *Microsania* staan bekend om hun gewoonte om op rook van vuur af te komen en hierin vliegend te komen 'dansen'. Zowel mannetjes als vrouwtjes doen dit en de vliegen worden zelden in andere situaties aangetroffen. Er is nog geen verklaring voor dit gedrag. Mogelijk is het een manier om partners te vinden. Er is vaak gedacht dat de larven in brandplekpaddenstoelen leven, maar bewijs daarvoor is er niet (de Jong 1996). De Prachtkever *Melanophila acuminata* wordt aangetrokken door bosbranden, waarna hij zich kan vermeerderen in het door brand aangetaste hout. De soort heeft infraroodreceptoren waarmee bosbranden op grote afstanden kunnen worden waargenomen (Vorst 2009). Voor deze soort is nasmeulend hout een ideale plaats om eitjes te

leggen. Tegenwoordig is de kever zeldzaam in alleen in het zuidelijk deel van Nederland en nog nooit uit Zeeland gemeld. Ook de Gele wespenboktor (*Plagionotus detritus*) is een prachtig voorbeeld. Na de bosbrand in het Nationaal Park De Meinweg in 2020 zijn wel 211 exemplaren van dit overigens zeldzame prachtbeest geteld (Geraeds 2021). De meeste exemplaren bleken eitjes af te zetten op de zwartgeblakerde stammen van half verbrande zomereiken. De dichtstbijzijnde plek waar deze soort is aangetroffen is vanaf het Clingse bos ruim 22 kilometer naar het zuidoosten bij Willebroek en 24 km oostelijk bij Ekeren. Dus wie weet... Al deze gespecialiseerde soorten zijn hier nog nooit gezien. 'Toekomstig onderzoek kan aantonen of dit soort specialisten hier kan profiteren van de bosbrand'; zo schreven we in een eerste versie van dit artikel. Een echt kippenvelmoment beleefden we toen bleek dat op 9 mei, zo'n 6 weken na de brand, een eerste Gele wespenboktor al gearriveerd was! Naast nog 3 andere boktorsoorten. Een bijzonder fraaie start.

Onderzoek naar effect bosbrand

Van een bosbrand kan veel geleerd worden: wat zijn de eventuele risico's, de effecten op de natuur en hoe kan in het beheer daarop ingespeeld worden? Deze brand geeft aanleiding tot een drietal onderzoeken die deels sterk met elkaar samenhangen: 1 Risicoanalyse bosbrand en effecten op veiligheid; 2 Effecten op natuur en 3 Effecten op Amerikaanse vogelkers en evt. andere invasieve exoten.

Om de natuurlijke processen te kunnen bestuderen wordt een deel van de brandzone niet opnieuw ingeplant. Daar mag de natuur haar gang gaan en wordt geen beheer uitgevoerd, behalve het uittrekken van kiemende Amerikaanse vogelkersen (gearceerde zone op het kaartje), omdat dat een heel invasieve exoot is. Om het effect van de brand op de verspreiding en populatieontwikkeling van de Amerikaanse vogelkers te kunnen meten, is binnen dit deel een strook uitgezet, waar geen enkele vorm van beheer zal worden uitgevoerd, dus ook de vogelkers niet wordt uitgetrokken. De strook strekt zich uit van de kern van de haard tot de

rand en dit zowel volgens de brandrichting als loodrecht er op (rode zone op kaartje), zodat herstel in functie van brandernst kan gekwantificeerd worden, maar ook in functie van randeffecten. Om een vergelijking te kunnen maken met spontane herbebossing is een deel van de brandvlakte door de vrijwilligers van de Boswerkgroep ingeplant, met inheemse loofbomen en struiken (blauwe zones).

Om de effecten op de natuur te meten zal in ieder geval de vegetatie het komende jaar tweemaandelijks in kaart worden gebracht. Daarbij zullen er viermaandelijks bodemanalyses uitgevoerd worden. Daarnaast bestaat de wens om ook de paddenstoelen en specifieke insecten te onderzoeken. Een flink deel van het onderzoek zal worden uitgevoerd door het team van Prof. Jan Baetens, Faculteit Bio-ingenieurswetenschappen van de Universiteit Gent. Voor de risicoanalyse gaat ook Evides gegevens aanleveren. Het onderzoek naar de zwammen en insecten zal Het Zeeuwse Landschap deels oppakken, daarnaast worden hiervoor nog partners benaderd. Als er bijzondere resultaten uit de onderzoeken rollen zullen die in de toekomst in De Steltkluut worden gemeld.

Gele wespenboktor

Eikenprachtkever eileggend op verschroeide zomereik

Literatuur

- * Arnolds E. en M. Veerkamp 2008. Basisrapport Rode Lijst Paddenstoelen, Nederlandse Mycologische Vereniging.
- * Bobbink R., Weijters M., Nijssen M., Vogels J., Haveman R., Kuiters L. 2009. Branden als EGM-maatregel. Ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit.
- * Geraeds R.P.G. 2021, De aantrekkingskracht van door brand aangetaste bomen op Gele wespenboktorren (*Plagionotus detritus*), Natuurhistorisch maandblad.
- * Jong H. de 1996, Waar rook is, is *Microsania*? In *Opetiidae* en *Platypezidae* in Nederland, *Vliegenmepper*, Jaargang 5, Nr 1.
- * Kemmers R., Dirkse G. en Mekking P. 2005. Effecten van brand in een voedselarm dennenbos. *Vakblad Natuur Bos en Landschap*.
- * Reemer M en H. de Jong 2016. De Nederlandse Breedvoetvliegen en Basterdbreedvoetvliegen (*Platypezidae* & *Opetiidae*), *Entomologische tabellen* 10.
- * Vorst O., 2009. De Nederlandse prachtkevers (*Buprestidae*), *Entomologische tabellen* 4.

De Verdwaalgast

Peter Maas (Tekst & foto)

Op zoek naar stille, verlaten plekjes. Een bankje, uitzichtpunt, rustpunt. En vooral: ergens middenin de natuur. Om je te verwonderen en stil te staan. Vandaag: het Isabellakanaal.

Isabellakanaal (foto Peter Maas)

Deze morgen zit ik bovenop de dijk tussen de Dijkmeesterpolder en de Braakmanpolder ongeveer twee kilometer ten westen van Philippine. Toevallig de twee jongste polders uit onze regio; bedijkt in 1920, respectievelijk 1952. Afgezien van de Nieuw Neuzenpolder II zouden er nooit meer schorren of slikken worden bedijkt. Voor me ligt het Isabellakanaal, bedoeld om overtollig polderwater uit Vlaanderen af te kunnen voeren naar de Westerschelde. Je kunt hier kiezen: zitten op het trapje over de dijk aan de oostzijde en wachten tot de zon opkomt. Of aan de andere kant (wel even over de draad stappen) met meer uitzicht over de strakke, stille polder. Een Fuut sluipt weg over het water en ook de Meerkoet houdt kennelijk niet van pottenkijkers. De nek lang uitgestrekt vlak boven het water,

snavel recht vooruit en wegwezen hier. Verderop wat Kuifeenden. De mannetjes mooi zwart wit. De vrouwtjes even mooi maar soberder, bruinig, met wat wit erdoorheen. Allebei hebben ze een licht blauwgrijze snavel en felgele oogjes. Aan de overkant scharrelt een mannetje Roodborsttapuit bovenin een bloeiende wilgenstruik en ergens diep verborgen in het Riet zit een Kleine Karekiet onophoudelijk en met veel overtuiging te zingen. Dan hoor ik nog Grote Bonte Specht, Wilde eend, Koekoek, Zwartkopmeeuw en heel even, heel ver weg de Wielewaal. Groene Kikkers kwaken, een dode Brasem drijft voorbij. Op het dijktalud bloeit Knolboterbloem, Fluitenkruid, Gevlekte rupsklaver, Madeliefje, Vergeten Wikke, Zachte Dravik. Paardenbloemen pluizen. Dan piept het zonnetje boven de dijk uit en krijgt het landschap warme kleuren.

De wind steekt op maar het wordt vast weer een warme dag. Zo eentje waarbij je een Veldleeuwerik verwacht, zingend hoog aan de lucht.

Verhalen uit de schuilhut

Franklin L. I. Tombeur (Tekst en foto's)

Eind jaren vijftig bouwde wijlen Johan van den Steen samen met zijn vader een schuilhut aan de oostoever van Canisvliet. Al vrij spoedig mocht ik soms met hem mee en daar aan houd ik enkele leuke ervaringen over. Een halve eeuw bezoeken aan de schuilhut in Canisvliet laat z'n sporen na.

Een bezoek aan de schuilhut was aan allerlei protocollen gebonden. De eerste 5 tot 10 minuten werden alle kijkgaten gesloten gehouden. Zo kregen de vogels de kans terug te keren nadat ze bij onze aankomst op de wieken waren gegaan. Nooit mochten meer dan twee kijkgaten tegelijkertijd open staan. Dan kwam er te veel licht binnen en dan viel er licht op je gelaat. Zat je dan juist aan een kijkgat dan viel je gelaat als een 'witte' vlek op en dat kon de vogels achterdochtig maken. Uiteraard deed dit zich vooral voor bij vogels op korte afstand van de hut.

Ook de hut verlaten was aan een protocol gebonden. Het openen van het dak (oud systeem) of het openen van de deur achteraan (nieuw systeem) deed de vogels opschrikken en wegvliegen. Daarom werd eerst een lange stok door één van de kijkgleuven gestoken en wat heen en weer gezwaaid. Dat was om de vogels te waarschuwen dat er iets stond te gebeuren. Natuurlijk vlogen ze dan ook weg en zodoende heb ik nooit begrepen wat het verschil was met gewoon naar buiten gaan.

Spijkers

Hoe krijg ik een vogel op de door mij gewenste plek voor een mooie foto? Foto's genomen vanuit een vaste of mobiele schuilhut zijn vaak spectaculair. Johan is pas laat begonnen foto's te nemen en daarvoor moesten sommige luikjes aangepast worden. Rondom de schuilhut stonden paaltjes met schrikdraad om koeien weg te houden. Om vogels daar te hebben waar hij ze het liefst wou fotograferen, had hij een eenvoudig trucje bedacht. Hij sloeg lange spijkers verticaal enkele centimeters in de kop van sommige paaltjes, zodat de vogels daar niet konden landen. Dus moesten ze uitwijken naar een paaltje zonder spijker, waar Johan ze wilde hebben. Slim bedacht toch?

Experimenten

Nadat Johan had vastgesteld dat de zwarte stern Canisvliet links liet liggen om te broeden en ergens gelezen had over kunstnesten voor deze soort, toog hij aan de slag. Jaarlijks sleuren met vlotjes gemaakt uit houten paletten en belegd met rietmatten. De vlotjes werden aan de westoever langs de rietkragen gepositioneerd. Na de zomer werden ze weer opgehaald en opgeborgen voor de winter. In het voorjaar de omgekeerde bewerking en dat was een behoorlijke klus. Gelukkig kon wel eens gebruik worden gemaakt van een roeibootje. De vlotjes werden opgeslagen naast de hut. Vaak maakten muizen er een nest onder. Resultaat? Nihil. Een keer kwam Johan op het idee om niet zo ver van de schuilhut te pogen de visarend aan te trekken. Een doortrekkende soort die vooral leeft van vis (Buisse & Tombeur

1988). Wat hem bezielde om het juist op deze soort gemunt te hebben weet ik niet. Tussen 1954 en 1964 had hij maar één waarneming van een juveniele vogel op 8-12 september 1954. Vis wordt vaak gevangen vanaf een vaste stek bijv. een boom nabij water. Als ik nu een flinke paal van een degelijke lengte rechtop plaats dan kan die misschien een passerende Visarend verleiden, was het idee. Toen dat niet dadelijk resultaat gaf, plaatste hij onder de paal een grote teil met water waarin hij wat zelf gevangen visjes liet zwemmen. Maar ook dit experiment mislukte.

Ondiepte

Tegen het einde van de jaren negentig van de vorige eeuw was de kreek zeer ondiep geworden. Een enorm pak modder had zich op de bodem opgestapeld na decennia van bladval en inwaaierende gronddeeltjes. Die bladval was vooral afkomstig van de beplanting langs de ganse westelijke kreekoever en deels oostelijke oever. Dat was begin jaren zeventig beslist door Staatsbosbeier. Het landschap moest aangekleed worden – wat dat ook moge betekenen – want er was te weinig bos in Zeeuws-Vlaanderen. Canisvliet moest strakker in het pak. Van procesnatuur naar namaaknatuur. Johan moest zich bij deze keuze neerleggen. De kreek metamorfoseerde van een open Zeeuwse kreek naar een vijver met bomen er rond (Tombeur 2009). Dat pak modder pleegde ook een aanslag op de zuurstofbalans van de kreek met zeker in de zomer algenbloei en vissterfte tot gevolg.

Op een mooie zomerdag besliste Johan om de diepte van de kreek te onderzoeken. Hij was een zeer ervaren en getraind zwemmer – viermaal geselecteerd voor de Olympische Spelen! – en hij heeft toen de kreek over haar ganse lengte afgezwommen en af gedoken om metingen te kunnen verrichten. Hoedje af voor zo'n prestatie. Wijlen Jacques Verloove (1936-1995) – bioloog en lid van onze werkgroep – heeft er ook mooi onderzoek naar gedaan en er vaak over gerapporteerd, maar het duurde tot 1999 eer de kreek werd uitgebaggerd. Noch Johan (1929-1996) noch Jacques hebben het mogen beleven.

Peilbeheer

Zolang ik Johan heb gekend en dat moet ruim 40 jaar zijn geweest was het kreekpeil een van zijn zorgenkinderen. Het was te laag in de winter en te hoog in de zomer. Tegengesteld aan een natuurlijk peil zoals het was tot vóór de ruilverkaveling (1964-1969). Met zijn visie voor een natuurlijk peil kreeg hij het aan de stok met boeren, waterschappers en beheerders. Laag water in de zomer kan immers mooie modderstrandjes brengen dus ideaal voor de al vroeg doorkomende steltloper soorten. Hoog water zorgt er voor dat een deel van de

successie terug wordt gezet en dat is de vereiste dynamiek om Canisvliet niet te laten evolueren naar een dichtgegroeid moeras. ¹ Helaas is anno 2025 een natuurlijk waterpeil nog steeds een verre droom.

Croque-Monsieur

Een verblijf in de schuilhut in de winter was vaak een koude bedoening. Op zeker moment kwamen we via Jan Sanderse (1946-2019) voorzitter van onze werkgroep 'Behoud Canisvliet' in het bezit van een olie-kachel. Zo'n kachel dat in gebruik was bij binnenschippers: een verticaal ding met bovenaan een draaibaar deksel met tochtopeningen. Een verwarmde hut, dat was echt een vijf-sterren verblijf. Bij een bezoek werden de eerste 10 minuten de deur en de kijkgaten opgezet om de dikke zwarte rook te laten ontsnappen. Als dat eenmaal achter de rug was, konden we naar binnen. Johan had de gewoonte om zijn boterhammen met kaas bovenop dat brandende kachel te leggen zodat hij een 'Zeeuwse' croque-monsieur bekwam. Onnodig te zeggen dat dit eigenlijk een zeer ongezonde eetwijze was.

Epiloog

Eind de jaren 70 was de schuilhut in een slechte staat geraakt. Sleet, beschadigingen, waterinsijpeling... Met de werkgroep werd beslist dat er een nieuwe moest komen met wat meer ruimte, een zespersoons! Dankzij de 'connecties' van enkele leden kon hout afkomstig van de Belgische spoorwegmaatschappij gerecupereerd worden. November 1979 was het zo ver. De oude werd weggehaald (zie foto's) en niet afgebroken zoals eerder gepland. Het idee was om hem te bewaren in een nog te realiseren museum over de geschiedenis van Sas van Gent. Daar is evenwel niks van terechtgekomen. Jammer.

De oude schuilhut

Van links naar rechts: bestuurder heftruck, landbouwer De Letter, Jacques Verloove, Johan van den Steen (op de rug), Jan Sanderse met zontje, Peter Korstanje

Literatuur

Buise M.a. & F.L.L.Tombeur.1988. Vogels tussen Zwin en Saeftinghe. De avifauna van Zeeuws-Vlaanderen. Stichting Natuur- en Recreatieinformatie, Middelburg
Tombeur F.L.L.2009. Een Zeeuwse kreek is geen bak met water. Steltkluut jg.39/4: 6-10

¹ Dat 'spelen' met het waterpeil werd nog eens mooi geïllustreerd op de landelijke dag van Sovon 30.11.2024. Buitengewoon hoogleraar van het Nederlands Instituut voor Ecologie Liesbeth Bakker hield er een lezing 'Marker Wadden: interactie waterpeil, moerasontwikkeling, vogels'. Daar wordt er op het ingezet om de Grauwe Ganzen een beetje onder de duim te houden. Bij veel water in de winter kunnen de ganzen dicht bij hun voedsel, riet en lisdodde komen, terwijl bij laag water dat juist minder gebeurt en doortrekkende soorten op onbegroeide stukken kunnen foerageren.

Nieuws vanuit de Bioblitz

Peter Maas (Tekst)

Er is ondertussen bijna letterlijk geen meter Westerscheldedijk meer te vinden waar nog géén waarnemingen zijn gedaan. Zie het kaartje waar achter iedere stip gegevens zitten over soorten en aantallen.

Bijna wekelijks worden er nieuwe soorten aan de totaalijst toegevoegd. Op het moment van schrijven (18 mei 2025) zijn er maar liefst 927 soorten vastgelegd in de Bioblitz. De Scholekster is tot nu toe het vaakst genoteerd (409x), gevolgd door Steenloper (408x), Wulp (292x) en Torenavalk (270x). De lijst met zeldzaamheden is lang. Vogelsoorten die tot nu toe maar 1x zijn waargenomen: Gekraagde roodstaart, IJsgors, Grijszand, Kruisbek, Lachstern. Zo kunnen we dat ook bekijken voor andere soortgroepen. Bij de zoogdieren worden Gewone zeehond (32x), Ree (22x) en Europese Mol (22x) het

vaakst genoteerd. De meest algemene plantensoorten zijn: Gevlekte rupsklaver (63x), Muurpeper (62x) en Zeekool (60x). Opvallend is dat bij de dagvlinders de zeldzame Argusvlinder de lijst aanvoert (75x) gevolgd door de Koninginnepage (57x).

Argusvlinder (foto Luc Peeters)

Op deze pagina enkele foto's van nieuwgevonden soorten op of vlak langs de Westerscheldedijk. Neem ook eens een kijkje bij de Bioblitz: <https://waarneming.nl/bioblitz/11868/bioblitz-waardevolle-westerscheldedijken/>

Ree (foto: waarneming.nl, Gunther Moens)

Bijzondere waarnemingen

Deze rubriek biedt ruimte voor korte bijdragen en anekdotes over leuke, opvallende, zeldzame of bijzondere waarnemingen die in de voorgaande periode zijn gedaan. Als u een bijdrage wilt leveren kunt u die, vergezeld van een bijpassende foto, sturen naar redactie@steltkluut.nl

Mijn ontmoeting met een heuse Roodkopklauwier

Bert van Broekhoven (Tekst en foto)

Op 29 maart 2025 was ik in de vroege ochtend gaan trektellen bij de Margarethapolder. Omdat er bijna niets vloog besloot ik de telling af te breken en met mijn scooter richting de Autrichepolder te gaan. Dat bleek een hele goede beslissing te zijn. Rijdend op de Gemeenschappelijke weg zag ik in mijn ooghoek iets afwijkends in een van de wilgenboompjes zitten. Ik kon mijn ogen niet geloven toen ik de betreffende vogel in beeld kreeg. Het bleek een Roodkopklauwier te zijn. Een doortrekker, ze broeden niet in Nederland. Ik heb de waarneming, na een tijdje twijfelen, bekend gemaakt zodat ook andere vogelaars de vogel konden gaan zien. Daar hebben ze dankbaar gebruik van gemaakt. In het gebied van de Steltkluut bleek dit de tweede waarneming ooit, mijn eerste ooit in Nederland. Tevens bleek het nationaal de eerste melding van een Roodkopklauwier in de maand maart te zijn, de vroegste ooit dus. Ik wist gelijk dat dit iets bijzonders was.

Roodkopklauwier

Agenda

STELTKLUUT	
Zondag 22 juni 10:00 – 12:00	Natuurwandeling Zuiddorpe. Deelname doorgeven via pe.ce.posthuma@gmail.com
Zaterdag 2 augustus 09:00 – 11:30	Natuurwandeling Braakman Noord
Zaterdag 13 september 13:00 – 16:00	Wandeling Groot Eiland Aanmelden via info@steltkluut.nl

JEUGD	
Zaterdag 13 september 15:00 t/m zondag 14 september 11:00	Nachtdierenkamp

INSECTEN	
Vrijdag 11 juli t/m 13 juni	Nationale tuinvlinder
Vrijdag 22 augustus 20:00 t/m zaterdag 23 augustus 22:30	Nationale nachtvlindernacht

Meer informatie over de geplande activiteiten en bijeenkomsten van de verschillende werkgroepen zijn in de online agenda te vinden, zie steltkluut.nl/agenda of raadpleeg de Steltkluut App.

Voor korte termijn initiatieven van de insecten-, planten- en vogelwerkgroep: sluit je aan bij de diverse WhatsApp groepen.

PLANTEN/INSECTEN	
Zaterdag 12 juli 13:30 – 16:00	Inventarisatie-excursie Haventerrein Walsoorden
Zondag 13 juli 14:00 – 16:30	Natuurwandeling Clingse Bossen. Na de bosbrand gaan we kijken hoe de vegetatie zich herstelt. Start: Café Oude Statie, Buitenstraat 17, 9170 Sint-Gillis-Waas, België
Zaterdag 9 augustus 13:30 – 16:30	Inventarisatie-excursie botanisch waardevolle gras-rietlanden bij de sluizen van Terneuzen. Deelname doorgeven via pe.ce.posthuma@gmail.com

VOGELS	
Zaterdag 28 juni 17:00 – 20:00	Hoogwatertelling Saeftinghe
Zondag 13 juli 09:00 – 14:30 uur	Laagwatertelling Saeftinghe
Zondag 27 juli 16:30 – 19:30	Hoogwatertelling Saeftinghe
Zondag 10 augustus 08:00 – 13:30 uur	Laagwatertelling Saeftinghe
Zondag 24 augustus 15:30 – 18:30	Hoogwatertelling Saeftinghe
Zondag 14 september 12:00 – 17:30	Laagwatertelling Saeftinghe
Zondag 21 september 14:45 – 17:45	Hoogwatertelling Saeftinghe

Wetenschappelijke namen

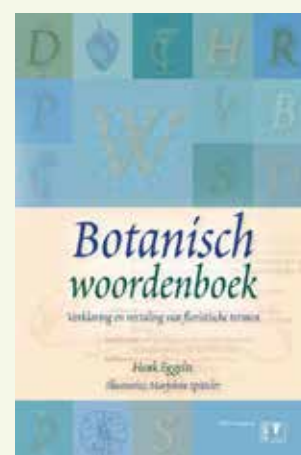
Marleen Peeters

Het is zomer en voor veel van onze leden betekent dit eropuit gaan om plantjes te determineren. Met een goede veldgids zoals de Heukels' Flora van Leni Duistermaat of de Veldgids Nederlandse Flora van Eggelte lukt dat vaak met enig geduld, maar wat betekenen al die termen ook alweer? Wat is het verschil tussen een getand en een gekarteld blad of wat was ook alweer een hauwtje of een bijscherm? In het Botanisch woordenboek van Henk Eggelte is dat allemaal terug te vinden. Er worden zo'n 1500 botanische termen in beschreven compleet met illustraties.

Alle planten hebben naast een Nederlandse naam ook een wetenschappelijke naam. Deze laatste is vaak in het Latijn maar dat hoeft niet. Als je weet wat de wetenschappelijke naam betekent, helpt dat soms ook de kenmerken van de plant te onthouden. Neem *Bellis perennis*, dit betekent letterlijk 'het fraaie plantje dat het hele jaar door bloeit' ofwel het Madeliefje. In het Verklarend woordenboek der wetenschappelijke namen van de in Nederland en Nederlandsch-Indië in het wild groeiende en in tuinen en parken gekweekte varens en hogere planten van dr. C.A. Backer (1936) kun je het allemaal terugzoeken. Dit boek is zo oud dat het niet meer in de gewone handel te verkrijgen is, maar je kunt het gratis downloaden van internet.

Het Verklarend woordenboek der wetenschappelijke namen van de in Nederland en Nederlands-Indië is downloadbaar via de site van de DBNL, de Digitale bibliotheek voor de Nederlandse letteren als pdf, e-book en als tekstbestand. Zie www.dbnl.org. De papieren versie is nog antiquarisch verkrijgbaar.

Het Botanisch woordenboek van Henk Eggelte is (alleen in papieren versie) verkrijgbaar in de boekhandel.

Dierenkliniek

Axel

0115-561488

Tuin aanleg • Onderhoud • Planten • Bomen rooien
 Snoeiwerk • Stronken frezen • Haardhout

van der Maas
 Groenbeheer

06 - 107 555 86 • vdmgroenbeheer@gmail.com

**KELVIN
 TERMINALS**
 CORRIE MACCOLL LIMITED

Adverteren? info@stelkluut.nl

Boekentip

Basisgids Hommels

Marleen Peeters

Deze keer een ander soort boekbespreking dan anders. Meestal bespreken we natuurboeken die vrij recent zijn uitgekomen; de gids die we deze keer bespreken kwam al in 2018 uit. Het is de Basisgids Hommels. Zoals bekend gaat het niet goed met de Nederlandse bijen. Hommels vormen daar geen uitzondering op. EIS, het Kenniscentrum Insecten, doet met het Meetnet Hommels onderzoek naar de stand van de hommels. Een deel van het onderzoek gebeurt door vrijwilligers die regelmatig een half uurtje hommels tellen op een bepaalde route. Ook in Oost-Zeeuws-Vlaanderen is er een aantal vrijwilligers dat hieraan meedoet. Misschien ook iets voor jou? Je kunt je aanmelden via meetnethommels@naturalis.nl.

Nu is het misschien niet zo moeilijk om een hommel van een ander insect te onderscheiden, maar welke hommel zie je nu precies? Dat is niet altijd simpel, vooral omdat ze zelden goed blijven stilzitten. EIS biedt degenen die mee willen werken aan het tellen van hommels een gratis cursus aan om de verschillende hommels te leren onderscheiden. Het boekje dat hierbij hoort, De Basisgids Hommels, is te koop bij EIS maar het is ook gratis te downloaden via hun site.

Het is een compact gidsje waarin de bouw en de levenswijze van de hommel aan de orde komt, welke hommels er zijn in Nederland en hoe je ze determineert. Voor de determinatie is er een handige sleutel opgenomen waarin onderscheid gemaakt wordt tussen Bruinruggen, Roodkonten, Geelkonten en Witkonten. Zo kun je in het veld snel vaststellen tot welke groep de hommel behoort. Uiteraard worden de hommels ook per soort behandeld inclusief hun kenmerken. Ook de zgn.

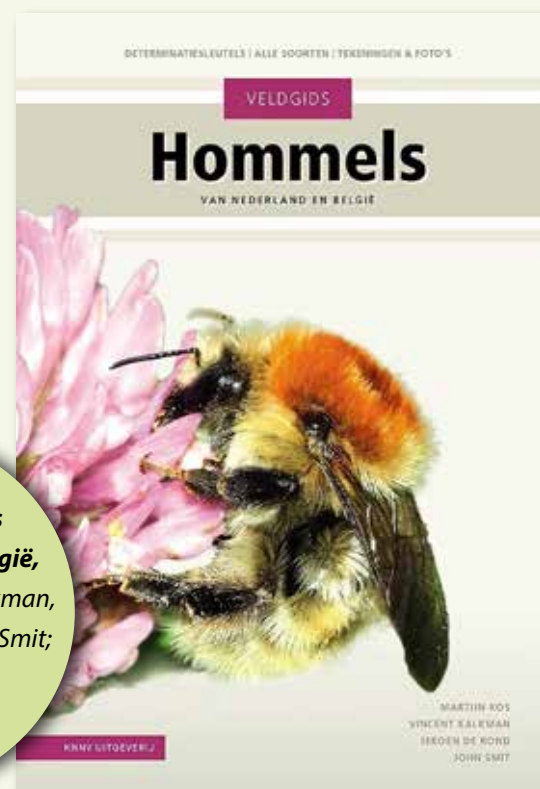
koekoekshommels, parasitaire hommels die zelf geen nest maken maar hun eitjes leggen in het nest van een bepaalde groep hommels, komen aan bod. De mooie illustraties in het boekje geven je de gelegenheid in alle rust de hommels eens goed te bekijken. Aanbevolen! En voor wie zich nog verder in hommels wil verdiepen is de Veldgids Hommels van Nederland en België een aanrader.

Basisgids Hommels, John T. Smit, Vincent J. Kalkman en Jeroen De Rond, EIS Kenniscentrum Insecten en andere ongewervelden, € 5 (papieren versie)

Veldgids Hommels van Nederland en België,
Martijn Kos, Vincent Kalkman, Jeroen de Rond
en John Smit;
KNNV Uitgeverij, € 35,95

Veldgids Hommels
van Nederland en België,
Martijn Kos, Vincent Kalkman,
Jeroen de Rond en John Smit;
KNNV Uitgeverij,

Insectenweetjes

Deze rubriek biedt ruimte voor korte bijdragen en anekdotes over leuke, opvallende, zeldzame of bijzondere waarnemingen van insecten die in de voorgaande periode zijn gedaan. Als u een bijdrage wilt leveren kunt u die, vergezeld van een bijpassende foto, sturen naar redactie@stelkluut.nl

Marleen Peeters (tekst) Lucien Calle (foto's)

De Grashommel

Het aantal hommels gaat gestaag achteruit als gevolg van de versnippering van hun leefgebied zoals bloemrijke graslanden, de intensivering van de landbouw, de verstedelijking en het klimaat.

Zeeland is een van de weinige plekken in ons land waar de Grashommel (*Bombus ruderarius*) nog voorkomt. In 2021 is door EIS onderzoek gedaan naar de voorkeuren van de Grashommel. Het bleek dat de werksters voorkeur hadden voor planten zoals Gewone smeewortel, Witte- en Rode klaver. In de lente staan ook Hondsdraf en Witte dovenetel en andere planten op het menu, planten die vooral in bermen, slootranden en op dijken te vinden zijn. Bijzonder is dat de mannetjes Grashommel vaak te vinden zijn op distels en Witte klaver.

De Grashommel nestelt meestal bovengronds in hoge, dichte vegetatie, onder plukjes gras en mos, liefst in grasland op kleigrond. De volken zijn klein en bestaan uit zo'n 20 – 100 werksters. Om de Grashommel te beschermen is het hele jaar hogere begroeiing nodig. Minder vaak of gefaseerd maaien helpt de Grashommel overleven net als het inzaaien van voorkeursplanten.

Sinds 2018 is er een apart Hommelmeetnet waar door EIS, het

Grashommel, mannetje

Kenniscentrum Insecten, hommels worden gemonitord met hulp van vrijwilligers. Er worden nog vrijwilligers gezocht voor Oost-Zeeuws-Vlaanderen!

Herkenning

- Grashommels lijken sterk op Steen- en Weidehommels
- Een belangrijk onderscheid is de rode beharing op de achterpoten van de Grashommel
- Vrouwtjes zijn vaak geheel zwart behaard met een rode achterlijfspunt
- Ze hebben nooit een duidelijke gele band op borststuk of achterlijf
- Zowel mannetjes als vrouwtjes hebben een zwartbehaarde kop
- Mannetjes hebben soms lichte, geelgrijze beharing op borststuk of begin achterlijf
- De koningin vliegt vanaf april, de werksters vanaf eind april – begin mei
- Status: kwetsbaar
- Verspreiding: kustprovincies en incidenteel Zuid-Limburg

Grashommel, dame met goed zichtbare oranje korfesharen.

Gewone kameleonspin, een geduldige jager

Ingrid Smit (Tekst en foto)

Wanneer er een dood insect aan een bloem bungelt, betreft het regelmatig een slachtoffer van de Gewone Kameleonspin, ontdekte ik de laatste dagen in mijn tuin. Deze spin maakt geen web, maar verstopt zich urenlang bij een bloem. Wanneer een bij of ander insect de bloem bezoekt, slaat de spin toe. Hij injecteert de prooi met gif, bijt vervolgens gaatjes in de prooi en zuigt die leeg. Slechts een leeg omhulsel blijft over van het slachtoffer.

De Gewone Kameleonspin behoort tot de familie van de krabspinnen. Deze spinnen hebben twee paar lange, stevige voorpoten waar ze zijwaarts mee bewegen. Deze spin heeft een klein borststuk, maar een fors achterlijf. Bij de vrouwtjes is het ongeveer zo groot als een kikkererwt. De mannetjes zijn half zo groot en donkerder gekleurd. De naam Kameleonspin is eigenlijk

alleen van toepassing op de vrouwen, omdat de mannen niet van kleur kunnen veranderen. Net zoals bij kameleons kunnen de vrouwen hun kleur aanpassen om minder op te vallen. Het kleurbereik van de vrouwen is echter niet zo indrukwekkend als bij sommige soorten kameleons, maar varieert tussen wit en geel. De kleurverandering wordt mogelijk veroorzaakt door een vloeibaar geel pigment in de buitenste cellaag van het lijf. In een witte omgeving wordt het gele pigment naar diepere cellagen verplaatst, zodat de laag die gevuld is met het witte guanine zichtbaar wordt. Als de spin lang in een witte omgeving verblijft, wordt het gele pigment op een bepaald moment afgebroken. Het zal de spin daarna 10 tot 25 dagen kosten om weer geel te kleuren, omdat het pigment opnieuw moet worden aangemaakt. De verandering van geel naar wit duurt 'slechts' 6 dagen.

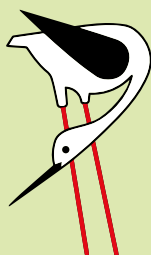
Geel gekleurde Gewone Kameleonspin op boterbloem

KORTE BERICHTEN

VAN HET BESTUUR

De voorzitter van de Steltkluut, Marleen Blommaert, heeft om gezondheidsredenen besloten zich terug te trekken als voorzitter van de Steltkluut. De ALV van 29 april was de laatste ledenvergadering die zij als voorzitter leidde.

Het bestuur is nu op zoek naar een nieuwe voorzitter. Wie interesse heeft of vragen over deze functie kan contact opnemen met Marleen of een van de andere bestuursleden (zie colofon).

Verslag Algemene Leden Vergadering

Op 29 april werd de ALV gehouden. Naast een overzicht van de financiën en mededelingen van het bestuur, gaven drie Steltkluutleden interessante presentaties. Joop de Bakker hield een presentatie over de waargenomen nachtvlinders in Zeeuws-Vlaanderen van de afgelopen tien jaar. Hij besteedde aandacht aan trends, soorten die dreigen te verdwijnen, maar ook herontdekte soorten, zoals de Walstrospanner. Deze vlinder werd in 2009 voor het laatst waargenomen, maar werd vorig jaar weer gezien.

Ria van Minnen vertelde over het onderzoek naar de Zwartkopmeeuw waar zij, Alex van Herwege en Bert van Broekhoven aan meewerken door ringen af te lezen bij o.a. de trektelpost Margarethapolder. De broedvlinders daar zijn goed bezet

door deze meeuw, die elders in Nederland niet veel voorkomt. Het doel van het onderzoek is inzicht te krijgen in de overleving, de verspreiding en het trekgedrag van de Zwartkopmeeuw. Dat ze oud kunnen worden blijkt uit het relaas van Ria. Eén Zwartkopmeeuw werd in 2004 voor het eerst geringd. In 2018 kreeg hij een opvallende, gekleurde ring erbij. Sindsdien is deze meeuw al 100 keer gesignaleerd in afwisselend Noord-Frankrijk, Zuid-Engeland en de Margarethapolder. Tot slot gaf Peter Maas een presentatie over het thema Waardevolle WesterscheldeDijken. Daar staat meer over in de vaste rubriek over dit thema.

Op dit moment wordt de Algemene Ledenvergadering 2 keer per jaar gehouden. In de toekomst zal dat nog 1 keer per jaar zijn.

Grote ratelaar

Pieter Posthuma (tekst en foto)

De gele bloemen van de Grote Ratelaar sierden ooit bloemrijke dijken en bermen. Nu kom je deze halfparasiet door verschillende oorzaken helaas nog maar weinig tegen. Zijn er nog mogelijkheden om de achteruitgang van deze soort tegen te houden?

Grote ratelaar is een eenjarige plant, bloeiend vanaf mei in vooral weinig voedselrijke, liefst vochtige bermen, graslanden en op dijkwalen. Deze plant is een halfparasiet en vormt wel zelf bladgroen voor assimilatie, maar onttrekt tevens voedingsstoffen van zijn gastheren via kleine zuignapjes op de lange horizontale wortels. De gastheren zijn hoofdzakelijk polvormende grassoorten die voorkomen op onbemeste graslanden en bij ontbreken van voldoende grassen soms ook vlinderbloemigen, zoals klaversoorten. Door deze onttrekking

van voedsel blijft het gras ijler en lager, hetgeen weer betere omstandigheden creëert voor de ontkieming van het zaad van de ratelaar en daarmee tegelijkertijd ook voor andere kruidachtigen, zoals bijvoorbeeld de Echte koekoeksbloem. Bij een te grote concentratie Grote ratelaars wordt het gras te ijl en zijn er te weinig voedingsstoffen meer aanwezig, waardoor de ratelaars noodgedwongen moeten opschuiven. Concentraties van ratelaars wandelen eigenlijk op deze manier over de grote groeiplaatsen.

De ratelaar is genoemd naar het ratelende geluid dat rijpe zaden maken in de verdroogde bloemkelken, wanneer die bewegen. Deze zaden zijn vrij zwaar en komen bij rijpheid niet erg ver, maximaal 1 meter van de moederplant. Het zaad van deze eenjarige plant verliest snel zijn kiemkracht, de kieming is meestal in de aansluitende winter, kieming na 2 jaar is weinig aannemelijk. Tegenwoordig wordt het zaad van deze plant verwerkt in zadenmengsels voor onder andere bloemrijke bermen. Het heeft hier de natuurlijke functie van het onderdrukken van de grasgroei, zodat bloemrijke kruiden hiervan kunnen profiteren.

De verspreiding van het zaad geschiedde vroeger meestal door het hooien, het transport van het hooi en in sommige gevallen door wateroverlast op het grasland. Toen was deze plant zeer algemeen op de weinig bemeste graslanden. Later zorgden ontwatering, kunstmest en herbiciden voor het verdwijnen van de Grote ratelaar uit de graslanden. De bekende problemen van natuurverarming zijn ook van toepassing op de Grote ratelaar. Schaalvergroting in de landbouw met als gevolg soortenarme voedselrijke graslanden en bestrijdingsmiddelen tegen tweezaadlobbigen zorgen er voor dat er geen plaats meer is voor de ratelaar op landbouwgrasland. Ook in natuurgebieden, bermen en op dijken heeft de Grote ratelaar het moeilijk. De stikstofdepositie en ons 'doorgroei-klimaat' door de zachte winters, zorgen ervoor dat de Grote ratelaar wordt weggeconcurrereerd door ruigtekruiden zoals brandnetel, zuringsoorten, fluitenkruid, berenklauw en grassen zoals glanshaver en kweek. Ook bloemrijke kruiden verdwijnen door deze ruigtekruiden. Beheerders proberen dit tegen te gaan door in de voorzomer extra te maaien zodat de voor de biodiversiteit gewenste bloemrijke kruiden de ruimte krijgen. Helaas gaat dit vroeger maaien op sommige plekken echter weer ten koste van de ratelaar die zo geen rijp zaad kan vormen. Maaibeheer kan dus ook een negatief effect hebben. Wanneer er wordt gemaaid voor de zaadzetting van de Grote ratelaar, is het eigenlijk gebeurd met de groeiplaats van deze soort. Boeren gebruikten deze kennis vroeger al als

Grote ratelaar

bestrijdingsmethode. In het voorjaar lieten zij schapen grazen die de ratelaars weg konden knabbelen in het eetbare jonge stadium, wanneer het land nog niet draagkrachtig genoeg was voor rundvee. Hierdoor werden geen bloemen en zaad gevormd en verdween de plant na één of twee jaar uit het hooi- of weiland.

Het tot op heden gebruikelijke klepelmaaien heeft hetzelfde effect als stikstofdepositie, alleen sneller. Klepelmaaien is eigenlijk geen maaien met messen, maar een methode waarbij het gras en de kruiden worden kort geslagen met klepels. Het klepelmaaisel wordt niet afgevoerd. Dit geeft hetzelfde effect als bemesting en is een verrijking van de grond ten gunste van ruigtekruiden en grassen.

Alleen goed maaibeheer, afgestemd op een kruidenrijke flora, biedt tegenwoordig mogelijkheden voor de Grote ratelaar en vele andere soorten van de ooit zo bekende bloemrijke bermen en dijken. Het beste maaibeleid voor de ratelaar is één keer per jaar te maaien in de herfstperiode en vervolgens

het maaisel afvoeren. Alle planten hebben dan zaad gevormd, laten vallen of laten wegwaaien. Door in het najaar te maaien is er een minder lange periode van hergroei waardoor de grassen in het voorjaar een slechtere concurrentiepositie hebben ten opzichte van ratelaars en andere gewenste bloemrijke kruiden. In een nat najaar brengt dit echter ook weer risico's met zich mee. Er ontstaat dan verdichting van de ondergrond door machines bij maaien en afvoeren van het maaisel ten nadele van de ontwikkeling van het soortenrijke grasland. Het blijft met ons 'nieuwe klimaat' een blijvende afweging hoe hiermee om te gaan en onze biodiversiteit te verhogen of op zijn minst te behouden.

Literatuur :

Hall H. C. van, 1854. Landhuishoudkundige Flora.
Heukels H., 1910. De Flora van Nederland
Weeda, E., Westra, Ch. Westra, T. Westra, 1988. Nederlandse oecologische Flora, wilde planten en hun relatie.

Camping De Stropielekker

Midden in de natuur geniet u van Rust en Ruimte.

- Fiets en wandeltochten.
- Te huur Kajakken. Mooie vaarroutes.

Axelsestraat 120 | 4543 RN Zaamslag | Info: 0115 – 431861 | www.destropielekker.nl

www.DeGroteVerleiding.nl

Ooit zo iets moois gezien?

DE GROTE VERLEIDING

een biologische supermarkt met de lekkerste, verste en gezondste producten, veelal uit de regio: We bezorgen de boodschappen wekelijks in heel Zeeland bij onze klanten aan de deur.

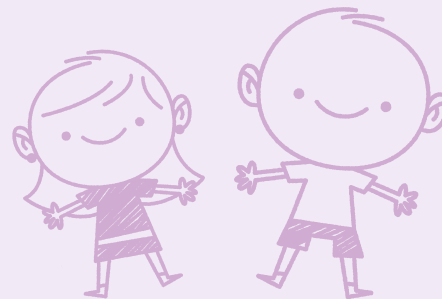
Paviljoen
't Schor
Paal

Restaurant Paviljoen 't Schor
Havenstraat 54 • NL - 4569 TL PAAL
Danny en Christien Buijsrogge
0031 6 25 38 22 77
paviljoen@tschor.nl • www.tschor.nl

de Bierkreek

BIOLOGISCHE ROZENKWEKERIJ

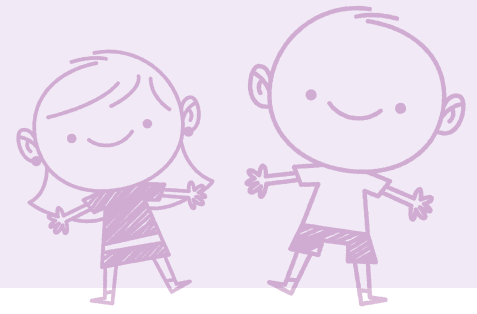
Poep of snoep

Mart is bij opa en oma. Oma is bezig in de tuin.
'Bah,' zegt ze opeens.
Mart kijkt naar zijn oma., Ze kijkt niet naar hem. Even dacht hij dat ze naar hem keek. Hij had net een windje gelaten. Zelf hoorde hij hem niet.
'Wat is er, oma?' vraagt hij.
'Het is de poes van de burenen,' antwoordt ze. 'Hij was weer in de tuin. Ruik je het niet?'
Mart had bijna hardop gelachen. Dan had hij zich verraden.
De poes van de buurvrouw is groot. Hij heeft een brede kop. En heel veel haar. Het is een lieve poes.
Mart wil hem altijd aaien.
'Waar is hij?' vraagt hij. 'Ik heb hem nog niet gezien.'
'Ik ook nog niet vandaag,' zegt oma.
'Hè,' zegt Mart. 'Hoe weet je dan dat hij is geweest?'
Oma houdt haar schepje op.
'Aan dit,' antwoordt ze.
Mart loopt naar zijn oma. Hij kijkt op het schepje. Ineens ruikt hij het.
'Bah,' zegt hij. 'Doe weg, oma. Dit stinkt meer dan mijn scheet.'
'Oh,' zegt oma. 'Daarom rook ik iets twee keer. Het was niet alleen de poep van de kat. Maar ook jouw scheet.'
Oma loopt naar de containers.
'Moet het in de groene of in de grijze?'
'In de grijze,' zegt Mart.
Oma loopt naar de groene.
'In de grijze, oma. Niet in de groene!'
'Hè,' zegt oma. 'Het is toch natuurlijk?'
Mart trekt een vies gezicht.
'Maar dan gaat de groene toch stinken. Dat wil je toch niet?'
Daar heeft Mart gelijk in. Oma weet al een oplossing. Ze doet het in een plastic zakje. Daarna gooit ze het in de grijze.
Opgewekt komt oma weer naar buiten.
'Opa heeft een poeptest gedaan,' zegt ze.
'Een poeptest?' vraagt Mart. Hij is verbaasd.
'Moest hij... 'begint hij'... moest hij zijn poep ook in een zakje doen?'
Oma kijkt Mart aan. Waar heeft haar kleinzoon het nu over? Ineens begrijpt ze het.
'Nee, niet zo,' zegt ze lachend. 'Nee, bij De Steltkluut. Je weet wel, waar opa voor schrijft. Die bestond 65 jaar.'
'Wat heeft dat met poep te maken, oma?'
'Er lagen verschillende keutels. Opa moest bij iedere keutel een bordje leggen. Op dat bordje stond een naam

van een dier.'
'En?' vraagt Mart. 'Had hij ze allemaal goed?'
'Wat denk je?' vraagt oma.
Mart knikt van ja. Dat had hij ook wel verwacht. Ineens schiet hem iets te binnen. Hij pakt zijn step.
'Waar ga je naartoe?' vraagt oma.
'Naar huis,' antwoordt Mart.
'Zal ik met je meegaan?' zegt oma. 'Papa en mama willen niet dat je alleen gaat.'
Mart wacht op oma. Samen gaan ze naar het huis van Mart.
In de tuin heeft Mart konijnen. Hij loopt naar het hok. Hij pakt een paar keutels.
'Wat ga je daarmee doen?' vraagt oma.
'Niks zeggen,' zegt Mart. 'Gaan we terug?'
Samen lopen ze terug. Opa zit in de kamer.
'Opa,' zegt Mart. 'Ik heb een snoepje voor je.'
Mart houdt zijn hand op. Erin liggen zes zwarte keuteltjes.
'Lekker,' zegt opa. Hij pakt er twee. Snel stopt hij ze in zijn zak. Uit zijn andere pakt hij iets zwarts. Dat stopt hij in zijn mond.
Mart keek even niet. Nu hij opa ziet kauwen, valt zijn mond open.
'Opa, wat doe je nou?' roept hij. 'Volgens oma weet je het verschil tussen dropjes en keutels. Maar dat weet je helemaal niet.'
De kaken van opa bewegen. Hij kauwt.
Mart trekt een vies gezicht.
'Spuug uit,' roept hij. 'Straks word je ziek.'
Opa schudt zijn hoofd.
'Ik word niet ziek,' zegt hij.
Mart snapt er niets van. 'Doe je mond eens open. Steek je tong eens uit.'
Dat doet opa. Zijn tong is zwart.
'Hè,' zegt Mart. 'Hoe kan dat nou? Ik wilde je foppen. Het zijn helemaal geen dropjes. Het zijn konijnenkeutels.'
Hierop schudt opa zijn hoofd.
'Nee, hoor,' zegt die. 'Konijnenkeutels... Die smaken echt heel anders.'
'Opa, dat is echt vies.'
'Nee, hoor,' gaat opa verder. 'Wist je dat konijnen hun eigen keutels opeten?'
'Ik wil het niet weten, opa.'
'Dat komt omdat...'
Mart steekt zijn vingers in zijn oren. Hij wil het niet horen.

Poep en kakquiz

Dit keer geen puzzel, maar een quiz.

Praten over poep of kak doe je niet aan tafel tijdens het eten. Maar waarom eigenlijk niet? Het is niets om je voor te schamen. Toch merken zelfs artsen op dat niet iedereen hier gemakkelijk over praat. Hier wat vragen over poep of kak. Sommige antwoorden vindt je in het stuk over poep. Hoeveel heb jij er goed?

1. **Hoeveel wegen de bacteriën in je darmen?**
 - A. Ruim 2 kilo
 - B. Ruim 8 kilo
 - C. Ruim 1 kilo
2. **Hoe vaak poepen luiards gemiddeld?**
 - A. 3x per week
 - B. 3x per dag
 - C. 1x per week
 - D. 1 x per maand
3. **Hoeveel poepbacteriën hebben we aan onze handen?**
 - A. 10%
 - B. 38%
 - C. 88%
4. **Hoeveel kilo poept de blauwe vinvis per dag?**
 - A. 500 - 1000 kilo
 - B. 1500 - 2500 kilo
 - C. 3000 - 4000 kilo
5. **Welk dier heeft het langste maag-darmkanaal?**
 - A. Giraffe
 - B. Olifant
 - C. Leeuw
 - D. Muis
6. **Hoeveel winden laat een mens per dag?**
 - A. 1
 - B. 15
 - C. 50
7. **Welk dier poept vierkante keutels?**
 - A. Wombat
 - B. Neusaap
 - C. Aardvarken
8. **Welk dier draait poep in mooie ballen?**
 - A. Strontvlieg
 - B. Mestkever
 - C. Worm
 - D. Slak
9. **Welk dier sproeit zijn poep in het rond?**
 - A. Kameel
 - B. Giraffe
 - C. Neushoorn
 - D. Olifant
10. **Wat is coprofagie?**
 - A. Eten van poep
 - B. Niet kunnen poepen
 - C. Scheetjes laten
11. **Bij welke dieren komt poep en plas uit hetzelfde gat?**
 - A. Honden
 - B. Katten
 - C. Vogels
 - D. Konijnen
12. **Welk dier eet de poep van zijn moeder?**
 - A. Zebra
 - B. Everzwijn
 - C. Tijger

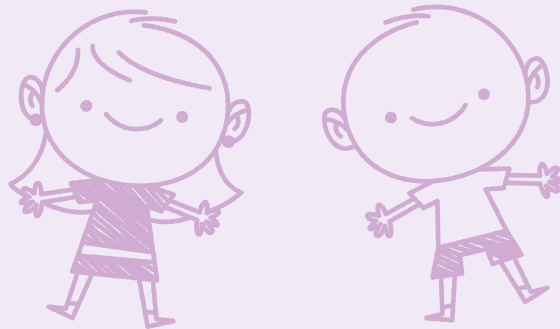
Antwoorden: 1C, 2B, 3C, 4C, 5A, 6B, 7A, 8B, 9C, 10A, 11C, 12A

Voorjaarsmestkever

Poep

Toon Hagenaar (Tekst en foto's)

Oma vindt kattenpoep in de tuin. Als je poep vindt, kun je aan de vorm herkennen welk dier in de tuin, op straat of in het bos is geweest. Die van oma was niet zo moeilijk. Want ze heeft een poort. Dus een hond kan er niet in. Dan blijft de kat als dier over voor deze vorm van poep. Zie je op het kozijn zwarte of bruine stippen? Kijk dan eens recht naar boven. Het kan heel goed zijn dat daar een holletje van een spin zit. Zie je een wittige uitgespreide vlek op de stoep of de grond? Die is dan vast en zeker van een vogel. Zo kun je dus op poepjacht gaan in je eigen tuin, in het bos of elke andere plek om te zien welke dieren daar leven of gebruik van maken.

Poep

Als een dier of jijzelf iets eet of drinkt, weet je dat het er ook weer uit moet. Een dier produceert net als een mens poep en pies. De vorm van de poep kan je veel over het dier vertellen. Het is ook goed om de poep te onderzoeken. Dat levert informatie op. Meer dan je zou denken. Poep heeft een vorm. Aan de hand daarvan kun je al zien of het gaat om een vleeseter, een graseter of een vogel. Het kan je ook vertellen hoe lang het geleden is dat het dier daar is geweest. Daarnaast kun je ook zien of het dier gezond is of ziek. Misschien is dit stuk over poep niet allemaal even smakelijk. Maar voor iemand die op zoek is naar een bijzonder dier is het wel zo handig. Zo weten ze door het vinden van poep zeker of een otter, een vos of een bever in een bepaald gebied voorkomt.

Waar wordt de poep gemaakt?

Poep wordt gemaakt in de darmen. Zo hebben planteneters veel langere darmen dan vleeseters. Ze hebben ook meer tijd nodig om de plantresten te verteren. Denk maar aan een koe. Die heeft vier magen nodig om het gras om te kunnen zetten in poep. Als we als mens zelf eten inslikken, gaat het via je mond naar de slokdarm, dan naar de maag. Daar blijft het een paar uur. Van daar gaat het naar de dunne darm. Ook weer een paar uur. Dan volgt het belangrijkste gedeelte: de dikke darm. Die kneedt het voedsel ongeveer in twintig tot dertig uur. Net zo lang tot het als drol in de wc belandt. Je voedsel maakt door je lichaam een reis van ongeveer 24 tot 72 uur lang. Dit is per mens verschillend. De lengte van het maag-darmkanaal van de mens is ongeveer 8 meter. Bij een leeuw is dat 7 meter. Bij een olifant is dat al gauw 35 meter. De giraffe spant de kroon. Zijn maag-darmkanaal kan zelfs 70 meter lang zijn.

Waarom ziet poep er zo verschillend uit?

De poep van ieder dier heeft zijn eigen vorm. Het is een soort van vingerafdruk. Hoe de drol eruitziet heeft onder andere te maken met wat een dier eet. Er is

Keutels van ree

Uitwerpsel rund

Uitwerpsel vos

veel verschil tussen drollen van een planteneter of die van een vleeseter. Planteneters hebben per dag meer voedsel nodig. Dit komt omdat planten minder voedzaam zijn dan vlees. Hoe groter het dier, hoe meer eten dat het nodig heeft om te bewegen en te groeien. Grote planteneters poepen dus het meest. De drollen van vleeseters stinken weer meer, omdat hun hopen vaak bestaan uit rottend vlees. We kennen verschillende vormen en grootten van poep. In vormen onderscheiden we onder andere: keutels, vlaaien, drollen, stippen, hopen of een slijmerige smurrie. Vogels hebben een heel dunne poep. Misschien heb je het weleens gezien wanneer een vogel opvliegt. Soms ontsnapt er dan een dunne witte ontlasting aan zijn poepertje. Dat komt omdat vliegen heel veel kracht kost. Zonder die poep stijgt een vogel gemakkelijker op. Dus gooit hij het voor of tijdens het opstijgen eruit. Let eens op een boom waar veel vogelpoep onder ligt. Die wordt vaak door vogels gebruikt om in te overnachten.

Latrines

Er zijn diersoorten die steeds op dezelfde plek hun behoefte doen. Die plek noemen we ook wel een latrine. Een das maakt daar gebruik van. Die doet zijn behoefte vaak buiten de burcht aan de rand van zijn territorium. Een das is niet de enige die dat doet. Zo ook een paard en een steenmarter. Die laatste deponereert op die plek

naast poep ook urine en prooiresten. Je snapt dat een plek als deze erg kan stinken.

Meststof

Poep is een goede meststof. Een boer gebruikte vroeger de koeienmest of paardenmest om zijn land mee te bemesten. Guano is een verzamelnaam van uitwerpselen van diverse dieren. Bekend zijn rotsen in de Grote Oceaan, die volgepoept zijn door zeevogels. Deze meststof bevat een hogere concentratie van meststoffen dan die van paarden of koeien. Die meststoffen zijn gunstig voor planten. Ze bestaan vooral uit stikstof, fosfor en kalium. Dit zijn belangrijke elementen die de plant nodig heeft voor de groei en voor zijn verdere ontwikkeling.

Eten van poep

Coprofagie is het eten van poep. Dat is een niet zo smakelijke bezigheid, toch gebeurt het. Konijnen staan erom bekend dat ze hun eigen keutels opeten. Dit doen ze omdat er in de keutels nog belangrijke voedingsstoffen zitten. Door de poep nog een keer te eten, weet je zeker dat je alles binnenkrijgt. Zo zijn er ook dieren die de poep van een ander dier lekker vinden. Een olifant heeft een heel slecht verteringssysteem. In hun poep vinden andere dieren zoals een baviaan nog allerlei lekkers, en zo hoeven die er niet veel moeite voor te doen om het te bemachtigen. Ratten en muizen zoeken in poep naar stukjes onverteerd voedsel. Vliegen smullen van alle soorten poep. Kijk maar eens hoeveel er op een verse drol zitten.

Poep als verdediging

Bijna iedereen vindt poep vies. Dat is de reden dat sommige dieren het gebruiken als zelfverdediging. De jongen van een hop beginnen te sissen als je te dicht in de buurt van het nest komt. Dat betekent: wegwezen. Doe je dat niet, dan krijg je zo een straal poep in je gezicht. Een gorilla staat erom bekend dat hij zijn vijanden wegjaagt door met zijn eigen poep te gooien. Een dwergpotvis doet het weer anders. Hij is stukken kleiner dan de gewone potvis en daardoor een gemakkelijke prooi. Als hij een roofdier aan ziet komen, spuit hij zijn darmen leeg en zwaait hij flink met zijn staart. Zo ontstaat er een poepwolk, waarin hij zich kan verstoppen.

Weetjes over poep

- De blauwe vinvis poept het meest van allemaal. Als hij moet poepen, vult hij gemakkelijk een zwembad vol met 3500 kilo poep.
- Het minst vaak moet een luiaard. Die komt maar één keer in de week uit zijn boom om te poepen.
- De wombat poept vierkante drollen. Deze kunnen niet weggrollen en zo bakent hij zijn territorium af.
- De drollen van de orang-oetang stinken het meest. Dat komt doordat hij doerians eet. Die worden ook wel stinkvrucht genoemd.
- Poep wordt soms gebruikt als brandstof. Dat is vooral in streken waar weinig bomen groeien.
- Ook wordt poep gebruikt als bouw materiaal.

Vogelpoep

Spinnenpoep

Poep van kat

Konijnenkeutels

Bosaanplant Kloosterweg te Koewacht

De foto's op deze pagina zijn gemaakt door Luud Persijn en geven een beeld van de bosaanplant aan de Kloosterweg te Koewacht en het landschap in de omgeving daarvan in de Karnemelkpolder, waaronder ook in zijn eigen natuurgebied. De laatste foto geeft een beeld van de nieuwe aanplant. Zie het artikel van Luud op pagina 9.

Excursie door natuurgebied

Graslathyrus

Greppel in hollebollic natuurgebied

Kruiden en faunarijk grasland

Poel

Struweelhaag

Kreekarm in natuurgebied

Bosaanplant